

Szobrászállványa lett koporsójának tartója

Megvalósult az egykori lakatosinas, Fadrusz János álma

Fadrusz János szobrászművész, a kolozsvári Mátyás-szoborcsoporthoz alkotója 160 éve született. Lakatosinas volt, de megalkotta Európa művészeti kincsestárának egyik fénylő darabját. Fadrusz még hordófaragó korában sem adta fel álmait, Kolozsvárt pedig elképzelni sem tudjuk ma már a Mátyás-szoborcsoporthoz nélkül. Annál is illőbb megemlékezni róla, mivel idén Mátyás-évet ünnepelünk, Fadrusz neve pedig köztudomásúan egybeforr a nagy király emlékével.

Fadrusz János 1858. szeptember 2-án született Pozsonyban. Édesapja, id. Fadrusz János Morvaországból bevándorolt gazdálkodó volt, aki egy helybeli vincellér lányát, Ebinger Terézt vette feleségül. Gyermekkorában János semmivel sem tűnt ki a többi gyermek közül, tanulmányi eredményei is messze elmaradtak szülei várakozásától. Az elemi iskola befejeztével apja rendes szakmát akart adni kezébe, így lett lakatosinas. „Apám szőlőkapás, anyám szatócsasszony. Mindketten szegények. Jőmagam már többre vittem. Voltam Pozsonyban lakatosinas, meg lakatoslegény. Jártam több helyütt. Voltam Prágában úszómester, fafaragó Zay-Ugrócon, Bécsben szobrászsegéd – és leszek valamikor magyar művész, ha megsegít az Isten és olyant csinállok, amivel Budapestre is bekukkanthatok” – mondta Fadrusz János még egészen fiatalon egy reá kíváncsi hírlapírónak, amikor neve még szinte ismeretlen volt a szobrászat csillagrendszerében. Semmit sem tévedett, mi több, későbbi sikerei saját jóslatát is túlszárnyalták a becsvágyó fiatalembernek.

Szerencséjére a sors összehozta Engel Károly pozsonyi rajztanárral, aki azonnal felismerte benne a csírázó művésztelenséget. Első munkái közé tartozott egy vasaló alá való cirádás rostély, amelyet élete végig kegyelettel őrzött – egyéb hasonló, általa készített „apróságok” mellett – a már Európa-szerte ismert művész. Saját bevallása szerint sem volt valami nagy tehetség a lakatosság terén, viszont nagyszerűen tudott raj-

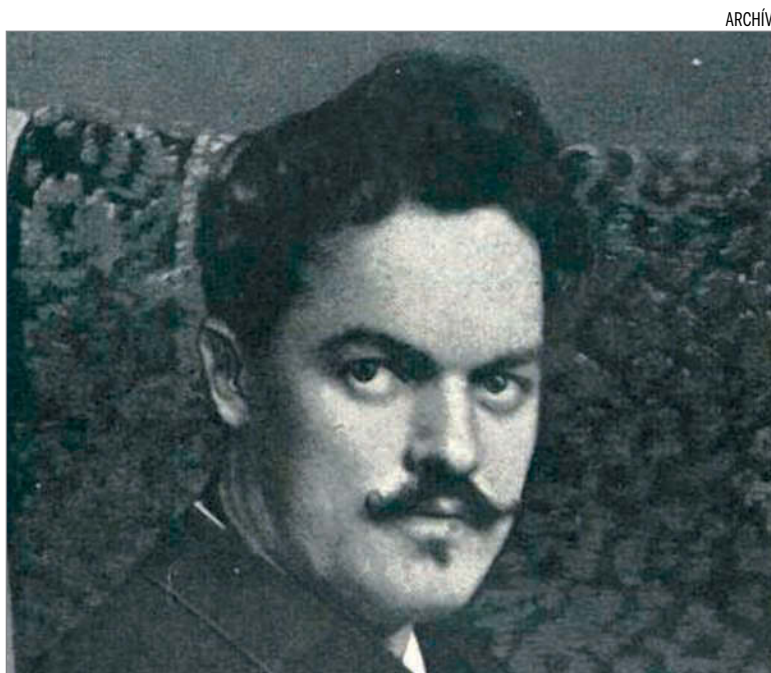
zolni. Fakanalakat és favillákat faragott inasévei alatt, ötven krajcárért árulta darabját, hogy ennivalóhoz jusson. Később egy kádár műhelyében kapott munkát – szintén fafaragó mesterként...

Gyűjtögető típus volt: ifjúkori munkáiból az arra érdemeseket megtartotta, és hordófaragó időszakából is megtartott egy emléket. Ahogyan egy korabeli szemlélő leírta: „domború faragású hordófenék, amelyen a faragás ötlete már művészt jelez, s azt áb-

Fadrusz János első munkái közé tartozott egy vasaló alá való cirádás rostély, amelyet élete végig kegyelettel őrzött – egyéb hasonló, általa készített „apróságok” mellett – a már Európa-szerte ismert művész.

rázolja, hogy a hordócska meghasadt a csapoló nyílás fölött és azon a résen tódul ki a bor szelleme, ott a mánor, ott repkednek a jókedv apró tünderei. Ott a csintalan manók – megannyi tömzsi, kedves kis alak, elég sikerült kivitelben.”

Igen ám, de a hordókészítés nem sokat hozott a konyhára, így Fadrusz

A zseniális művész mindössze egy évvel élte túl főműve felavatását

felcsapott porcelánfestőnek. Már ünnepelt művészként is büszkén mutogatta a csészéket és tányérokat – és hát, mondjuk ki, a biliket –, amelyekre csodálatos mintákat festett.

Kezdeti próbálkozások

Kezdetben Fadrusz sem gondolta, mekkora szerencséje volt, amikor a porcelánmanufaktúrában kapott állást. Az anyag állandóan keze ügyében volt, és nem kellett sok időnek eltelnie, hogy a fiatalember gipszszobrok megmintázásával próbálkozzék. Pozsonyban állította ki először egyik alkotását jótékony célú kiállításon. Erre a munkára figyelt fel Viktor Tilger, a bécsi művészeti akadémia szobrásztanára. Fadrusz Tilger műveit bámulta mérhetetlen csodálattal, a professzor pedig a kopottas külsejű, magas és erős szobrászjelölt munkáját méregette nem titkolt elismeréssel. Bár nem sok időt töltött Tilger tanítványaként, immár tudatosan fordult a szobrászat felé. Bécsben az alig nyolc esztendővel idősebb, de már európai hírnévnek örvendő Edmund Hellmer lett a mestere, aki Michelangelót állította tanítványai elé példaképnek.

Szobrok az örökkévalóságnak

Első országos sikerét 1892-ben aratta, amikor Krisztus a feszületen című művével a társulati nagydíjat nyerte el a Műcsarnok téli kiállításán. A mű nem mindennapi történetét a Lyka Károly által szerkesztett Művészet című lapból ismerhetjük meg. „Egy piaci akrobatát feszített keresztre Fadrusz, s úgy tanulgatta művéhez a megfeszített test anatómiáját. Az akrobata izzákos ember volt, a delírium ott érte a fiatal művész előtt, a keresztben. Fadrusz rémülten látta, hogy egyszer csak elkezd reszketni, vonaglani, kacagni, és kacag és kacag s eközben szeme, a nézése iszonyúan meredt maradt... Az akrobatának többé nem vehette hasznát, más modellje pedig nem lévén, saját magát kötöztette a keresztre s az így készült fotográfiai nyomán mintázott tovább.”

Fadrusz első nagy megbízását szülővárosától kapta. A pozsonyi koronázási domb helyére kellett egy monumentális emlékművet elkészíteni. A művész Mária Terézia magyar királynő alakját választotta, azt a pillanatot, amikor a pozsonyi országgyűlésen a magyar főnemesség védelmezőn állt Mária Terézia trónja mellé. A főalak egy kétszeres életnagyságú lovasszobor, amelyen a királynő méltóságteljesen ül a lován, két oldalán egy-egy magyar főúr alakja, amint védelmezőn áll mellette. A szobrot 1897. május 16-án avatták fel Pozsonyban és szépségének csakhamar híre ment, a korabeli sajtó is hosszasan méltatta. Sajnálatos, hogy Fadrusznak ez az első nagy mesterműve 1921. október 26-án a Csehszlovák Légión katonái vandalizmu-

sának esett áldozatul, a felismerhetetlenségig összetörték.

Mária Terézia szobra átütő sikert hozott Fadrusznak, és megalapozta hírnevét, egyben anyagilag is biztonságba helyezte a művészt. Budapestre költözött, miközben Kolozsváron már tervezték egy Mátyás-emlékmű felállítását. Fadrusz elnyerte a pályázatot, a mű gipszmodelljét be is mutatták 1900-ban a párizsi világkiállításon. A szobor talapzata mellett állnak a fekete sereg vezérei: Magyar Balázs, Kinizsi Pál, Szapolyai István, Báthory István. A szobrot 1902 októberében avatták fel fényes ünnepségek közepette – a többi már történelem.

Meghalt a zseni

A Művészet folyóirat 1903-as hatodik számában nekrológ olvasható. „Képfaragásunkban a nemzeti művészet első, Izsó után időrendben talán legelső mesterét vesztettük a minap, amikor Fadrusz János meghalt. Amilyen országosan általános volt a lelkesedés diadalmas mesterműve, a kolozsvári Mátyás-szobor leleplezésekor, olyan országosan általános, olyan mélységes a gyász is, amely sírjába kísérté.”

Fadrusz sajnos mindössze egy esztendővel élte túl legszebb szoborkompozíciójának leleplezését, 1903. október 25-én tüdőbajban elhunyt. Az erős fájdalommal küszködő szobrászművész utolsó szavait elhaló hangon hitveséhez intézte: „édes kis feleségem, most már csak a halál jöhet. Bárcsak már meghaltam volna.”

Egy korabeli lapban a következőket írták: „a művész holtteste egyelőre a hálósobában, a halottas ágyon maradt spanyolfallal körülvéve. A szoba teli van művészeti alkotásokkal. Ott díszlik a művésznek László Fülpötlő festett arcképe; az ágy fölött Stóhr Ernő bécsi festőnek emlékéül adott s Krisztus sirbatételét ábrázoló képe. Az éjjeli szekrényen, virágtartóban állt a szentelt viaszgyertya és mellette a művész órája, melyen oly sokszor leste a fájdalmas percek tűnését. Kezébe egy kis faragott keresztet adott a felesége. Ezt a művész a pozsonyi koronázási emlékszoborról törte le, észre vévén, hogy rövid idő alatt úgy is le fog válni onnan.”

A mindössze 45 éves korában elhunyt szobrászcsodálatos hagyatékot testált az utókorra. Kolozsvár is meggyászolta fogadott fiát, a Mátyás-szoborcsoporthoz alapítóját bevonták feketével, az egyetem, amelynek Fadrusz díszdoktora volt, küldöttséget küldött a temetésére. Koporsóját azokra az állványokra helyezték, amelyeken a mester a kolozsvári Mátyás-szobrot készítette.

NÁNÓ CSABA

A Mátyás-szobor gipszmodellje a párizsi világkiállításon 1900-ban. Alkotásával Fadrusz aranyérmet nyert

Idézet Fadrusz Jánostól

„Látnoki szemmel nézem a jövőt... Mily perspektíva! ... Látom jönni az időt, mikor iskoláinkban tanítani fogják gyermekeinket őseink betűrendszereire. Az építőművészet (magyar) stílusát megrekonstruálják lelkes mestereink és a középületek homlokán rovásírásban fogjuk olvasni egy-egy intézet rendeltetését. Mert hiszen az idegenre nézve nem egészen mindegy-e, hogy a magyar szöveg minemű betűvel van a ház homlokára írva, holott érteni úgysem érti, de legalább látja őseinknek legsajátabb kezeirását. Ellenben minden magyar büszkén fönnlobogó szívvel fogja az idegennek mutatni a rovott fölírást és magyarázni, hogy őseink évezredek óta... ezekkel a betűkkel írtak... És ez a mienk volt, mi fenntartottuk és fenntartjuk immár mindörökké a magunkénak, magyarnak.”